

Speech van fractievoorzitter Thom de Graaf

Op het 67ste Congres in Gouda

21 november 1998

Alle begin is moeilijk. Dat gold voor de eerste maanden van het nieuwe, tweede, paarse kabinet, maar dat komt wel goed (Els heeft het me zelf gezegd). Alle begin is moeilijk, ook voor de nieuwe fractie en ook voor mij. Een samenloop van gebeurtenissen kan opeens voor een briesje zorgen. En dat wordt dan alweer snel aange-blazen tot een stormpje. Er is altijd wel iemand die daar belang bij heeft. Dat hoort bij politiek in ons vlakke land, daar waait het altijd wel.

Er is ontegenzeggelijk een heus begin gemaakt. Een begin van een nieuwe periode voor onze partij en daar wil ik graag een paar dingen over zeggen.

Maar eerst even terug. Vandaag een jaar geleden werd bekend dat Gerrit Jan Wolffensperger de NOS zou gaan leiden. Dat was een verstandige beslissing, want de publieke omroep kon wel wat openheid en toekomstdenken gebruiken. En dus moest de fractie vandaag precies een jaar geleden, zelfs op de minuut af, een nieuwe voorzitter kiezen. Een hondenbaan noemde mijn voorganger het. Gelijk had ie, maar wel een hele mooie in zijn soort!

Precies een jaar geleden dus en wat voor een jaar is het geworden!

D66 is altijd het verhaal van mensen geweest. En dit was het jaar van mensen. Die niet altijd loon naar werken krijgen. Ik bedoel in de eerste plaats velen van u. Kandidaten en afdelingsbestuurders, vrijwilligers en wethouders, iedereen die meehielp om goede gemeenteraadsuitslagen te krijgen in maart. En dat lukte niet, ondanks al dat werk en dat rotsvast geloof in ons verhaal. Het is treurig maar waar: gaat het met ons in Den Haag even wat minder, dan krijgen de gemeenteraadsfracties als eerste de klappen.

Onze veerkracht is gelukkig groot. Dat bleek bij de Kamerverkiezingen. Natuurlijk ging er wel eens wat fout in de campagne. En ja, Hans Wijers, bij D66 zal dat altijd wel chaotisch blijven, ik vrees dat dat in onze genen zit (sommige mensen zijn daarom juist lid van ons). En als er wat fout gaat, dan ook met overdonderd enthousiasme!

Maar een organisatieadviesje is nooit weg en dus: je wordt bij deze van harte uitgenodigd om de volgende campagneleider te zijn.

U heeft veel gedaan in die campagne en de kiezers gaven op 6 mei ook iets terug. Het was niet een warm onthaal, maar wel een handreiking. Een handreiking om het er niet bij te laten zitten. Een handreiking om aan een nieuwe toekomst voor D66 te werken. Om de politieke vernieuwing die wij met paars hadden gecreeerd, geen incident te laten zijn. De kiezers gaven ons een kans. Een kans op een vervolg.

Het was het jaar van Els Borst. Want jij Els, wist de opinie-peilers ruim voor te blijven. Je sleepte die 14 zetels voor ons in de wacht. Al onze inhoud was uiteindelijk ondergeschikt aan jouw overtuigende "presence" in die laatste weken. Het was net als met die verkiezingsaffiches van ons: eerst stond ongeveer het hele programma er op met een paars verfstokje erbij en gebeurde er niets. En toen kwam die nieuwe poster met alleen maar jouw naam. En toen ging het lopen...

Els, je bracht ons letterlijk naar de onderhandelingstafel in de formatie en je schoof gelukkig gelijk aan. Daardoor konden het met z'n tweeën doen, jij aan de ene kant van de tafel en ik aan de andere. Gescheiden verantwoordelijkheden, dat wel. Maar ondertussen hadden we aan een half woord genoeg. En met jou als vice-premier in het nieuwe kabinet is dat nog steeds zo, alle dualisme ten spijt.

Ik heb iedereen beloofd om hier nu geen lofredes te houden, niet over Els, niet over onze vroegere

bewindslieden en kamerleden en zelfs niet over Hans van Mierlo. En dat zal ik dan ook niet doen.
Er komt nog wel een ander moment. Maar ook dan zal Hans van Mierlo dat niet leuk vinden.

Want een teveel aan woorden wekt de suggestie dat je weg zou gaan en je gaat niet weg. Uit de politiek stappen betekent nog niet uit D66. En dat kan helemaal niet. Daar ben je nu eenmaal levenslang mee verbonden. Dat krijg je ervan als je in een bui van jeugdige onbezonnenheid met wat vrienden besluit om eens wat gek te doen en een politieke partij opricht. Dat achtervolgt je nu al 32 jaar en je komt er nooit meer van af. Zelfs niet als Minister van Staat.

Over de formatie ga ik het niet meer hebben. We hadden daar een aparte bijeenkomst over op 1 augustus in een hele warme zaal met onvoorstelbaar veel mensen, midden in de vakantie. Ik was blij dat de partij het resultaat heeft omarmd. Het regeerakkoord is een afspraak tussen coalitiepartijen om een nieuw kabinet een beetje grond onder de voeten te geven. En om elkaar de ruimte te gunnen voor wat elk der partijen wezenlijk vindt.

Voor ons ging het dus om de bekende "eminente" punten, ik zal ze niet meer herhalen, ze staan er keurig in. Maar het gaat natuurlijk niet alleen om het opschrijven, maar vooral om het uitvoeren. Dus wat ons betreft geen klein gekissebis over de invoering van het referendum of de raadpleging van burgers bij een nieuwe burgemeester, niet in de Tweede Kamer en niet in de Eerste Kamer. Gewoon doen wat we hebben afgesproken.

In het regeerakkoord zijn ook afspraken gemaakt over extra middelen. Gisteren werden we geconfronteerd met nieuwe cijfers over de afnemende economische groei. We lijken in een ander tij te komen, meer eb dan vloed. De lagere economische groei heeft wellicht ook gevolgen voor de rijksbegroting, dat moeten we afwachten. Maar een ding is zeker: D66 is in het kabinet gaan zitten om te investeren in mensen en milieu en daar houden we aan vast. Dus niet maar een tandje minder doen met die kleinere klassen, niet wat minder extra mensen in de verpleging en verzorging of iets minder vrijmaken voor natuur en milieu. Ik zeg het maar alvast, voor het geval iemand al met een rekenmachientje ombuigingen aan het verzinnen is.

Een regeerakkoord is natuurlijk maar papier, een soort samenlevingscontract. Belangrijk, maar het zegt nog niets over de kwaliteit van de relatie. Sterker nog, als je dat papier te vaak uit de kast moet halen, moet je je zorgen maken over de liefde...

Het gaat dus eigenlijk om iets anders, het gaat om het vertrouwen dat de coalitiepartners in hun samenwerking investeren. Uiteindelijk is dat de toetssteen. En dat begint met de mensen in het kabinet. D66 heeft opnieuw, net als in 1994, een paar van onze beste mensen afgestaan aan paars. De nummers 1, 3 en 6 van onze lijst, plus twee prima lokale bestuurders. D66 investeert dus in het kabinet en dat is zichtbaar.

Dat brengt mij op de existentiële vraag.

Schrik niet, niet van D66, maar van paars. Het is najaar, de bladeren zijn vrijwel van de bomen, de wolken trekken over en dan willen mensen nog weleens in gepeins vervallen. Is er wel leven na Paars 1, vragen ze. Op zo'n vraag past het antwoord dat ik vroeger als kind al leerde: ja, maar je moet er wel in willen geloven...

Er is niets mis met het tweede paarse kabinet, integendeel. Het kabinet is aan de slag gegaan met de dingen die moeten gebeuren en doet dat ook voortvarend. De eerste begroting liet de ambities zien.

Paars 2 zit behoorlijk solide in elkaar en toch ontmoet het meer kritiek dan zijn voorganger. Dat kan niet aan de oppositie liggen. Af en toe vragen wij ons bezorgd af: hoe is het ze? Het is net als met overburen die je een tijdje niet meer op straat hebt gezien. Zouden ze er nog wel wonen? En dan hoor je plotseling een deur keihard dicht slaan en zie je Jacques de Milliano boos weglopen en weet je: ja, ze zijn er nog!

Als het niet aan de oppositie kan liggen, dan ligt het misschien aan de coalitie zelf dat de stemming minder uitbundig is dan vier jaar geleden. Dat is ook niet zo vreemd. Paars was toen nieuw en verdreef de eeuwige macht van het CDA. We moesten bewijzen dat we het met z'n drieën konden. Nu is deze coalitie, hoe democratisch gelegitimeerd ook, zelf het establishment, de gecontinueerde macht. Dan mag je een kritischer blik verwachten en dat is ook terecht.

De opstelling van de afzonderlijke fracties is ook iets autonomer. Loyaal aan de grondslag van het kabinet, maar met kritische distantie. Ik zeg ronduit dat ik dat een goede ontwikkeling vind. In ons stelsel is een volstrekt dualisme tussen regering en parlement niet mogelijk (wij pleiten niet voor niets voor een ander kiesstelsel en voor een gekozen minister-president). Maar het is wel onze opdracht om de macht zo goed mogelijk te controleren, zelfs, en juist, als wij aan de vorming daarvan hebben meegewerkt.

En dus doen wij dat ook. Dat heeft niets met profileren te maken. Profileren omwille van het profileren is net zo zinloos als macht omwille van de macht. Maar ik vind dat de fractie het eigen geluid van D66 moet laten horen en de compromissen in het kabinet daaraan dient te toetsen. En kritisch te zijn wanneer dat nodig is. Ook als het om incidenten gaat. Dat hebben we dus de afgelopen maanden ook af en toe gedaan, ook als dat minder goed valt bij andere partijen. We doen gewoon ons werk.

Kritisch zijn wij, ook op onszelf. Het standpunt van de fractie over de Bosnische vluchtelingen heeft voor beroering gezorgd. Het leek wel alsof D66 plotseling in het kamp van de 'onbarmhartigen' terecht was gekomen. Dat beeld is ronduit ergerlijk en ook niet acceptabel.

D66 heeft een lange traditie en reputatie van zorgvuldigheid en menselijkheid als het om asielbeleid gaat. En dat willen wij graag zo houden. De fractie heeft altijd het uitgangspunt gehanteerd dat de mogelijkheden tot opvang en ondersteuning van vluchtelingen in Nederland ruimhartig, maar niet oneindig kunnen zijn. Als mensen nog maar kort in ons land zijn en als het land dat zij ontvluchtten weer veilig is, dan moet het mogelijk zijn om op individuele basis te beoordelen of die mensen nog gevaar te duchten hebben.

Het asielbeleid is geen gemakkelijk beleid en doet altijd pijn. Maar juist dat verplicht tot helderheid. Juist om te waarborgen dat er ook in de toekomst voldoende ruimte is voor mensen die echt in nood zijn.

D66 heeft in deze nieuwe kabinetsperiode geen gemakkelijke positie gekozen en dat nog wel met uw aller instemming. Het minste risico loop je als je aan de kant gaat zitten kijken hoe het scheepje vaart. Maar ver kom je daar niet mee. Daar hebben we terecht niet voor gekozen.

Er is veel beweging in D66 gekomen. Opschudding is niet niks. Dat is zojuist gebleken. De vernieuwing is nodig, die hoort ook bij de partij en er is een nieuwe generatie die het talent heeft om met grote vernieuwingsdrang aan de slag te gaan. Die drang zit (net als bij de spin Sebastiaan) diep van binnen en die zal zich dus ook niet beperken tot alleen de partijorganisatie en de vorm van ons congres. Daar zijn wij, D66ers, weliswaar altijd ijzersterk in geweest. Maar nog beter zijn wij in het zoeken en vinden van concrete oplossingen voor concrete problemen van morgen. Daar ligt ook de volgende uitdaging voor Opschudding. Ga door, laat je niet inkapselen of doodknuffelen door mensen zoals ik en stook een lekker vuurtje onder de partij, we hebben dat nodig. Zolang we maar niet verbranden.

De toekomst wordt door mensen gemaakt in hun onderling verband, met hun mogelijkheden en hun beperkingen. Politiek gaat om het vergroting van die mogelijkheden en om het opheffen van die beperkingen. En om tastbaar te maken wat mensen samenbindt. D66 heeft daar zijn eigen ideeën over. Een Democratisch Perspectief voor de toekomst.

Dat zit natuurlijk in ons verkiezingsprogramma en in andere documenten, maar we moeten dat aanscherpen en aanvullen met verder uitgewerkte gedachten, zoals een Ideeënpartij betaamt. Een

samenvattend en dragend beeld van wat ons beweegt, van wat D66 biedt en vraagt aan kiezers. Ik roep iedereen in de partij op om daar aan verder te werken.

Dat Democratisch Perspectief gaat uit van de waarden die zo vanzelfsprekend voor ons zijn, dat wij er bijna aan voorbij zouden gaan. Individuele vrijheid en sociale rechtvaardigheid werden vroeger door liberalen respectievelijk sociaaldemocraten gemonopoliseerd en daardoor als het ware tegengesteld verklaard. Inmiddels is iedereen er achter gekomen hoe onzinnig dat is. Wij wisten dat al enige tijd. Het zijn twee kanten van hetzelfde ideaal. In de betrokkenheid van elk individu bij de gemeenschap komen ze samen. Betrokkenheid in een leefbare samenleving, uiteindelijk gaat het daar toch om.

D66 streeft daarnaar door radicale democratisering van de samenleving en van het overheidsbestel. Maar ook door actieve deelname aan die samenleving voor iedereen mogelijk te maken binnen de kaders van een sociale rechtsstaat en een duurzame economie.

Het Democratisch Perspectief gaat niet alleen over de kernwaarden, maar dient ook een antwoord te formuleren op de vraagstukken van de komende jaren. Niet alleen in deze kabinetsperiode, ook in de jaren daarachter. Ik denk daarbij aan een paar thema's waar we mee aan de slag moeten: de democratie, de ruimte in ons land, de communicatiemaatschappij en de internationale context. Ik ga daar kort op in.

In de eerste plaats de democratie. Dan gaat het niet alleen om de noodzaak van democratisering, die nog steeds onweerlegbaar is. Maar het verzet daartegen is ook nog steeds even hardnekkig. Ook binnen Paars. De macht geeft zichzelf nu eenmaal niet makkelijk uit handen. Daar zullen wij ook in de toekomst niet in berusten. De democratie is in Nederland nog lang niet af.

En democratie gaat over meer dan alleen het recht van de kiezer. Het gaat ook over het recht van de patient of dat van de reiziger in het openbaar vervoer. Die hoeven niet monddood te zijn. Democratie gaat over de houding van de politiek naar de samenleving: we hoeven niet alles te willen regelen als dat heel goed door mensen zelf kan gebeuren via markt of middenveld. De overheid moet stimuleren en kansen bieden en vooraan staan als het gaat om onze gezamenlijke belangen. Zoals bij de claimbeoordeling in de sociale zekerheid. Dat hoort gewoon in het publieke domein, inclusief democratische controle en daar moet het ook blijven.

En bij democratie past ook verantwoordelijk burgerschap. Wij hebben ons meer dan 30 jaar druk gemaakt over individuele vrijheid en zeggenschap. Wij hebben ons altijd verzet tegen het zedelijk keurslijf dat vrije mensen door de overheid werd aangemeten. En dat doen wij nog steeds. Maar juist om die vrijheid en eigen zeggenschap te redden, moeten we ons zorgen maken over de verwording van gemeenschappelijke waarden. Ook een partij die de vrijheid lief heeft, mag verantwoordelijk burgerschap benadrukken. Heeft misschien wel de plicht daartoe. Zonder die verantwoordelijkheid werkt de vrijheid niet en is democratie een lege huls.

In de tweede plaats de ruimtelijke inrichting van ons land, die vraagt eveneens grote aandacht. Ruimte voor de toekomst heette ooit ons verkiezingsprogramma. Je kunt het ook omdraaien: toekomst voor de ruimte.

Wij zullen evenwicht moeten vinden tussen wonen, werken, reizen en ontspannen. Dat vraagt om een nieuw concept van stad en land en de verbinding daartussen. Maatwerk, omdat problemen in Rotterdam nu eenmaal anders zijn dan in Deventer en omdat de Randstad met andere oplossingen uitkomt dan het Noorden. Hoogwaardig openbaar vervoer is in de toekomstige ruimtelijke inrichting van Nederland van doorslaggevend belang, de kabinetsplannen voor de komende jaren zijn daartoe een goede aanzet.

De ruimte van het platteland zal verantwoord moeten worden benut voor agrocultuur, water- en natuurbeheer en recreatie. Onder CDA-ministers lag de nadruk teveel op het zuivere boerenbelang. D66 zal veel aandacht vragen voor de ecologische hoofdstructuur en voor het beperken van de intensieve bio-industrie. Voor de varkens hebben we nu redelijke wetgeving en verder houdt Youp

van 't Hek een oogje in het zeil. Maar ook de pluimveesector met bijna 100 miljoen kippen zal aan banden moeten worden gelegd en het is goed dat daarmee inmiddels is begonnen.

De noodzaak van economische dynamiek en de belangen van natuur en milieu staan vaak in spanning tegenover elkaar. Het is onze opdracht om economie en ecologie met elkaar te verbinden. En duidelijke grenzen te stellen. Ook als het gaat om de toekomst van de luchtvaart. Het kabinet zal, al dan niet met de benen op tafel, tot een verantwoorde keuze moeten komen over Schiphol. Dat kan niet zonder het gesprek met de milieubeweging, die deze week niet, niet onbegrijpelijk, het gevoel heeft gekregen gepasseerd te zijn. Dat moet worden hersteld. Wie het groene poldermodel serieus neemt, moet niet de indruk wekken voor het gesprek al gesproken te hebben.

D66 onderschrijft de mainportfunctie. De fractie zal binnenkort zich over de wenselijke lokatie uitspreken. Er mag groei zijn, maar voor zowel Schiphol als een eventueel eiland op zee geldt: niet onbeheerst en niet onbepakt. En meerdere lokaties met bv. een overloop in Flevoland is alleen maar een vermeerdering van problemen en daarom ongewenst.

Voor D66 staat voorop dat aan de milieuvorwaarden geen concessies worden gedaan. Die moeten helder, meetbaar en niet theoretisch zijn. Het gaat niet om virtuele mensen met virtuele problemen, maar om echte mensen met echte oren en met echte overlast.

Als ik denk aan dat perspectief dat D66 aan mensen kan bieden, dan denk ik ook aan een verderreikende blik op de kennis- en communicatiemaatschappij. De nieuwe macht is de macht van de digitale informatie en die macht zal toenemen. Er speelt zich een stille revolutie af, waarvan wij de omvang en de gevolgen nauwelijks kunnen bevroeden. En we spreken alleen maar over de hardware: de millenniumbug, de kabels, de bedrijfsmogelijkheden. Van even groot, zo niet groter belang is wat die revolutie betekent voor ons sociale leven, voor de cultuur waarin wij leven en voor de democratie die, als we het verstandig aanpakken, nog veel dichterbij mensen kan worden gebracht.

D66 zal daarbij voorop lopen. Wij hebben de mensen en de mogelijkheden daarvoor.

En tenslotte de wereld waarin wij leven. D66 is van oudsher betrokken op de wereld. Internationalistisch uit overtuiging en niet alleen om koopmansoverwegingen. En ook niet alleen maar om Nederland een eigen plekje te geven onder de invloedrijke landen. Idealisme heeft bestaansrecht naast eng nationaal belang. Daarom moet Nederland vooraan blijven lopen in de samenwerking met ontwikkelingslanden, zeker nu dat effectiever gebeurt dan vroeger. Daarom zal Nederland een blijvende rol moeten vervullen in internationale vredesmissies. Het trauma van Srebrenica mag ons niet verlammen in onze internationale morele verplichting. En ik spreek dan ook de hoop uit dat de VVD terugkomt op de weinig overtuigende bezwaren tegen Nederlandse deelname aan de OVSE-missie in Kosovo. Onze internationale orientatie begint in Europa. Dat Europa is bij lange na nog niet af na het Verdrag van Amsterdam. Je zou zelfs kunnen beweren dat het nu pas echt begint. De instituties zullen moeten worden aangepast aan de historisch noodzakelijke uitbreiding van de Unie. Transparantie en democratie zijn daarbij cruciaal. Van de nationale regeringen zal in de regel weinig stimulans uitgaan en dus moet het van de politieke bewegingen in Europa komen. Van ons bijvoorbeeld, in samenwerking met verwante partijen. Europa is nog steeds teveel van de regeringen en te weinig van de burgers. dat moeten wij zien te veranderen!

Beste Democraten,

We heten na vandaag dus nog steeds zo, Democraten. Dat geeft een prettig gevoel van herkenning, zeg maar een sociaal-liberaal gevoel. En het geeft de zekerheid dat je niet je naam hoeft te veranderen om toch veranderingsgezind te zijn.

En sociaal-liberaal. Het hoeft niet per se op ons briefpapier, maar we zullen het wel gewoon zeggen. We zijn het tenslotte altijd al geweest. Voorbij die oude ideologieën die in de tijd zijn stilgezet als oude klokken die niet meer tikken. Van beide het beste: niet de ene kant van de waarheid, niet de andere kant, maar alles onder ogen zien en dan proberen iets verstandigs te verzinnen. Dat is toch de essentie van D66.

En daar bedenken we dan mooie woorden bij en voor mijn part etiketten. Zolang ze ons het zicht op de inhoud maar niet ontnemen.

- Alleen uitgesproken tekst geldt.-